

Lakivaliokunta

2.12.2014

Viite: VNS 6/2014 vp *Valtioneuvoston ihmisoikeusselonteko 2014*

Asia: Valtioneuvoston ihmisoikeusselonteko 2014

Ihmisoikeusliitto kiittää lakivaliokuntaa mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston ihmisoikeusselonteosta 2014. Olemme esittäneet näkemyksemme selonteosta myös suurelle valiokunnalle ja tulemme lausumaan selonteosta vielä työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle.

Ihmisoikeusselonteko on huolella valmisteltu kokonaisuus. Suomen ensimmäisen kansallisen toimintaohjelman valmistaminen ja toimeenpano heijastuvat positiivisesti myös hallituksen ihmisoikeusselontekoon. Onkin tärkeää, että seuraava hallitus selonteon mukaisesti valmistelee toisen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman ja varmistaa sen toteuttamiseen riittävät resurssit.

Ihmisoikeusliitto katsoo, että seuraavan toimintaohjelman valmistelussa on tärkeää ottaa huomioon ensimmäisen toimintaohjelman evaluaatiossa esiin nostetut huomiot, jotta seuraavasta ohjelmasta tulee ensimmäistä vahvempi ja tavoitteellisempi. Erityisesti Ihmisoikeusliitto haluaa kiinnittää huomiota siihen, että ihmisoikeuksien edistäminen vaatii pitkäjänteistä työtä. Ensimmäinen toimintaohjelma rakentui hankkeiden ympärille, jotka valikoituivat ministeriöissä jo käynnissä olleiden toimintojen joukosta ja hankkeiden valinnan suorittivat ministeriöiden virkamiehet. Koska hallitusohjelman ihmisoikeuslinjaukset eivät olleet selkeitä, hankkeiden kokonaisuus muodostaa kirjavan ja moninaisen joukon eri aiheita. Lisäksi moni ihmisoikeuksien edistäminen näkökulmasta merkittävä asia jäi pois toimintaohjelmasta. Esimerkiksi ihmisoikeuskasvatuksen osalta ohjelma oli todella heikko, vaikka ihmisoikeuskasvatuksen tarve tunnustetaan laajasti.

Ihmisoikeusselonteossa nostetaan esille keskeisiä ihmisoikeushaasteita. Kysymysten käsittelyn syvyyteen ja konkreettisuuteen näyttäisi vaikuttavan käsittelevän ministeriön historia ihmisoikeuksien käsittelyssä. Joidenkin keskeisten ihmisoikeuskysymysten kuten TSS-oikeuksien ja työelämän oikeuksien käsittely jää melko pinnalliselle tasolle. On myös teemoja, kuten turvapaikanhakijoiden, pakolaisten ja siirtolaisten oikeudet, jotka puuttuvat selonteosta. Sama koskee metsämärjanpoimijoiden asemaa, jonka parantamiseksi Suomen hallituksesta ei ole kuluvalle kaudella löytynyt tarpeeksi poliittista tahtoa. Toisaalta selonteko on vahva ja yksityiskohtainen esimerkiksi naisten oikeuksien kansainvälisen edistämisen osalta, jossa institutionaalista kokemusta on runsaasti.

Ministeriöiden perus- ja ihmisoikeusverkoston perustaminen ja aiempaa parempi koordinaatio ministeriöiden kesken ovat vahvistaneet Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa ja -rakenteita. Näiden rakenteiden lisäksi olisi vahvistettava kuntien roolia perus – ja ihmisoikeuksien turvaajana. Kaikkien viranomaisten, niin valtakunnallisella, alue- ja kuntatasolla, on ymmärrettävä ihmisoikeuksien velvoittavuus. Ihmisoikeustietoisuuden lisääminen ihmisoikeuskoulutuksella parantaisi viranomaisten tietämystä ja siten mahdollisuuksia toimia velvollisuuksiensa mukaisesti ihmisoikeuksien turvaamiseksi. Erityisen tärkeää on lisätä niiden viranomaisten ihmisoikeustietoisuutta, jotka voivat virkansa puolesta rajoittaa perusoikeuksia. Esimerkiksi poliisin perusoikeusymmärryksen ja -tietämyksen lisäämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Aktiivinen ihmisoikeuksien edistäminen kotimaassa tuo uskottavuutta myös kansainväliseen ihmisoikeustyöhön. Kansainvälisten ja kansallisten ihmisoikeuspainopisteiden tulisi olla symmetrisiä suhteessa toisiinsa. Suomi on kansainvälisessä ihmisoikeuspolitiikassa määritellyt esimerkiksi vammaisten henkilöiden ja alkuperäiskansojen oikeudet painopisteiksi, jolloin tämän tulisi heijastua myös

kotimaiseen ihmisoikeuspolitiikkaan. Kuitenkin sekä vammaisten henkilöiden oikeuksien koskevan yleissopimuksen ja ILO 169 -sopimuksen ratifiointit ovat kestäneet Suomessa todella kauan. Vammaissopimuksen osalta Suomi on viimeisiä maita Euroopassa, joka ei vielä ole ratifioinut sopimusta.

Lisäksi Ihmisoikeusliitto haluaa kiinnittää valiokunnan huomion seuraaviin ihmisoikeuksien kannalta ajankohtaisiin lakiprosesseihin ja siihen, miten ihmisoikeudet on huomioitu näissä prosesseissa.

Kaikille paperittomille on taattava terveydenhuolto

STM on juuri tekemässä hallitukselle esitystä nk. paperittomien terveydenhuollosta (Laki kunnan velvollisuudesta järjestää eräitä terveydenhuollon palveluja eräille ulkomaalaisille). Ihmisoikeusliitto pitää lakia hyvin tervetulleena ja korostaa, että on erittäin tärkeää, että lakiesitys viedään eduskuntaan tällä hallituskaudella. Luonnoksessa on viitattu laajasti Suomea oikeudellisesti velvoittaviin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Tästä huolimatta luonnoksessa on puutteita ihmisoikeuskäytännöstä.

Ihmisoikeusliiton mielestä luonnoksen esitys tosiasiallisten kustannusten perimisestä tulee poistaa. Luonnos asettaa lähtökohtaisesti haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset muita huonompaan asemaan heidän alkuperänsä perusteella, koska heidän maksuvelvollisuutensa perustuisi palvelun tuottamisesta aiheutuviin tosiasiallisiin kustannuksiin. Kuten luonnoksessa todetaan, kiireellinen hoito kuuluu perustuslain 19 §:n 1. momentissa tarkoitetun subjektiivisen oikeuden piiriin. Siihen on jokaisella oikeus riippumatta esimerkiksi siitä, oleskeleeko henkilö maassa laillisesti vai ilman voimassa olevaa oleskelulupaa.

Huolestuttavaa on myös, että muista EU-maista tulevat romanit – joilla ei ole oman maansa sairausvakuutusta – ollaan mahdollisesti jättämässä jatkossakin terveyspalvelujen ulkopuolelle. Osa Suomessa oleskelevista EU-, Eta- ja Sveitsin kansalaisista elää käytännössä paperittomien kaltaisessa tilanteessa, koska heillä ei ole pääsyä peruspalveluiden piiriin, sillä he eivät ole lähtömaansa sairausvakuutuksen piirissä. Heitä ei tule rajata lain henkilöllisen soveltamisalan ulkopuolelle.

Istanbulin sopimus on ratifioitava

Syyskuussa annettiin hallituksen esitys Euroopan neuvoston yleissopimuksesta naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Tämä nk. Istanbulin sopimus on ensimmäinen eurooppalainen naisia koskeva ihmisoikeussopimus. Ihmisoikeusliitto pitää tärkeänä, että sopimus ratifioidaan viipymättä.

Ihmisoikeusliiton mukaan pakkoavioliittojen mitätöinti on oltava lain mukaan mahdollista (artikla 32). Ihmisoikeusliitto pitää tärkeänä, että sopimuksen vaatimat tukitoimet (artiklat 11, 12, 13, 15, ja 24) pakkoavioliiton kriminalisoinnin yhteydessä aikataulutetaan, vastuutetaan ja resursoidaan. Lisäksi Ihmisoikeusliitto haluaa tuoda esiin sopimuksen (artikla 59) velvoitteet, jotka edellyttävät lisäystä ulkomaalaislakiin itsenäisen oleskeluluvan saamiseksi niille perheväkivallan uhreille, joiden oleskelulupa on perhesiteestä riippuvainen ja parisuhde päättyy väkivallan vuoksi.

Translaki on uudistettava tällä hallituskaudella

Transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (nk. translaki) epäkohdat ovat olleet tiedossa jo pitkään. Sekä kotimaiset että kansainväliset ihmisoikeustoimijat ovat toistuvasti nostaneet

esiin lain uudistamisen tarpeen. On tärkeää, että hallitus vie esityksen uudeksi translaiksi viipymättä eduskuntaan.

Luonnos hallituksen esitykseksi jäi tosin ihmisoikeuksien näkökulmasta puutteelliseksi. Vaikka luonnoksessa on tuotu laajasti esille erilaisia ihmisoikeusasiakirjoja, esityksestä puuttuu varsinainen analyysi Suomea oikeudellisesti velvoittavien sitoumusten kautta. Puutteisiin kuuluu mm. se, ettei esityksessä eroteta lääketieteellistä ja juridista sukupuolen korjausta.

Ihmisoikeusliiton mielestä on valitettavaa, ettei translain uudistusta toteutettu kokonaisvaltaisesti ihmisoikeusnäkökulmasta. Tästä huolimatta Ihmisoikeusliitto pitää ehdotettuja muutoksia tärkeinä, ja ne on toteutettava kiireesti. Tämän jälkeen translain uudistamista perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta on jatkettava viipymättä.

Yritykset ja ihmisoikeudet

Vaikkei ihmisoikeusselonteko aihetta juuri käsittele, hallitus hyväksyi syksyllä Suomen kansallisen YK:n yritysten ihmisoikeusvastuuperiaatteiden eli nk. Ruggien periaatteiden toimeenpanosuunnitelman. Tämä oli pitkään odotettu ja tärkeä linjaus. On tärkeää, että poliittisen linjauksen lisäksi vahvistetaan lainsäädäntöä ja tehdään YK:n periaatteiden mukaiset lainsäädännölliset muutokset. On positiivista, että hallituksen linjaukseen sisältyy perusteellinen lainsäädäntöselvitys, joka tähtää yritysten ihmisoikeusvastuun nykytilan kartoittamiseen sekä konkreettisiin muutosesityksiin. Linjaukseen sisältyy myös ajatus siitä, että hankintalain uudistuksessa arvioidaan, miten sosiaaliset näkökulmat voitaisiin huomioida nykyistä paremmin kaikissa hankinnoissa.

Kansallinen toimeenpanosuunnitelma jäi kuitenkin merkittävilta osin poliittisten sitoumusten tasolle. Viranomaisten tuleekin Ruggien periaatteiden mukaisesti asettaa yrityksille lainsäädännöllä sitovat ihmisoikeuksia koskevat huolellisuus- ja yritysvastuuraportointivelvoitteet. On myös luotava juridinen mekanismi, jolla turvataan suomalaisten yritysten aiheuttamien ihmisoikeusloukkauksen uhreille oikeussuoja. Lisäksi hallituksen tulee uudistaa hankintalakia siten, että julkisissa hankinnoissa säädetään pakolliseksi ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden huomioivien kilpailuskriteerien käyttö. Suomen tulee myös toimia myös kansainvälisellä tasolla näiden periaatteiden toimeenpanemiseksi sekä yrityksiä ja valtioiden valvontavelvollisuutta koskevan kansainvälisen säätelyn vahvistamiseksi.

Helsingissä joulukuun 2. päivänä 2014

Ihmisoikeusliitto ry

Päivi Mattila

pääsihteeri

paivi.mattila@ihmisoikeusliitto.fi

(p. 050-5368195)